

על בריאות ופוליטיקה

Shifra Shvarts, *Health and Zionism: The Israeli Health Care System, 1948–1960*, Rochester, N.Y.: University of Rochester Press, 2008, xix + 322 pp. + [20] pp. of plates

מדי שנה בחודש מאי נפגשים נציגי 193 מדינות בכנס ארגון הבריאות העולמי בז'נווה כדי ללבן בעיות בריאות ואיכות חיים בעולם. נציגי ארצות ערב ניצלו לעתים כמה זו כדי לבקר את ישראל על פגיעות כביכול בבריאות הפלסטינים בגדה המערבית וברצועת עזה. באחד הכנסים הצעתי שדיונים בנושאים פוליטיים יועברו לעצרת האומות המאוחדות בניו-יורק, ושנגביל את הדיונים בכנס ארגון הבריאות אך ורק לנושאי בריאות. קם שר הבריאות הסיני ואמר 'אני מבקש להודיע לנציג ישראל שבריאות היא פוליטיקה' (health is politics) וישב במקומו.

הנציג הסיני צדק, והדיונים הנמרצים במצב מערכת הבריאות בארצות-הברית המתנהלים בקונגרס האמריקני בשנים האחרונות, מעידים על צדקתו. בספרה של שפרה שוורץ, העוסק בתולדות 'קופת חולים הכללית' בשתיים-עשרה שנותיה הראשונות של המדינה, אפשר למצוא הוכחות רבות שכך הוא גם בישראל. ראשיתה של 'קופת חולים הכללית' הייתה בקופות חולים לפועלים שהקימו ביהודה, בגליל ובשומרון

בשנים 1911–1915. מתחים ומאבקים ליוו את קופת חולים מיומה הראשון. חברי 'פועלי ציון' ו'הפועל הצעיר' התווכחו ביניהם חודשים עד שאושרה הקמת הקופה בקולותיהם של שלושה-עשר תומכים לעומת שנים-עשר מתנגדים! תולדות קופת חולים בשנותיה הראשונות תוארו בספר קודם של שוורץ.¹ ספרה החדש ממשיך את הסיפור משנת 1948 עד 1960.² הוא מבוסס על בדיקה קפדנית של מסמכים מקוריים מהארכיונים של קופת חולים ותנועת העבודה. דוד בן-גוריון, בהיותו המזכיר הכללי של ההסתדרות, קבע כי רק חברי ההסתדרות יוכלו לקבל שירותי רפואה מקופת חולים, ובעקבות זאת הונהג בשנת 1937 'מס אחיד', שהיה דמי חברות גם בהסתדרות וגם בקופת חולים. קופת חולים ויתרה למעשה על עצמאותה הכלכלית, והייתה תלויה מעתה בארגון העובדים המרכזי של היישוב והמדינה שבדרך. העלייה הגדולה של רופאים מגרמניה בשנות השלושים העלתה את רמת הטיפול הרפואי, במיוחד בבתי החולים של קופת חולים ו'הדסה'. אולם היא גם הביאה להתפתחות פרקטיקה פרטית ובתי חולים פרטיים קטנים, בניגוד לתפיסת העולם של קופת חולים, שהתבססה על טיפול שוויוני לכול ככל מקום ומאבק ברפואה הפרטית.

בספרה החדש שוורץ מספרת את תולדות קופת חולים בתקופת המדינה, החל משביתת הרופאים שפרצה בבית חולים 'בילינסון' בנובמבר 1947. הרופאים הבכירים דרשו את הזכות לגור מחוץ לכותלי בית החולים, לעבוד במשרה חלקית וכן לעסוק בפרקטיקה פרטית. מובילי השביתה, ד"ר חיים שיבא וד"ר הרי הלר, סברו שמדיניותה של קופת חולים וניהולה צריכים להיות נתונים בידי

2 ראו גם: ש' שוורץ, קופת חולים, הסתדרות, ממשלה: מהלכים בעיצובה של מערכת הבריאות בישראל, 1947–1960, קריית שדה-בוקר תשס"א.

1 Sh. Shvarts, *The Workers Health Fund in Eretz Israel: Kupat Holim 1911–1937*, Rochester, NY 2002.

בן-גוריון בביקור בבית החולים 'תל ליטווינסקי' – תל השומר, אוקטובר 1949
(צילום: טדי ברונר)

לחיל הרפואה) כדי לטפל בכעיות הבריאות של הלוחמים, וקופת חולים שיתפה פעולה, לאחר שהצבא גייס רבים מרופאיה. במאי 1948 הזמין בן-גוריון את משה סורוקה, חבר הנהלת קופת חולים, לעמוד בראש השירות הרפואי, אך הוא דחה את ההזמנה. שיבא, שהתנגד לעמדתו של סורוקה, מונה לעמוד בראש השירות הרפואי. הוא הקים במהירות שישה עשר בתי חולים צבאיים, כולל 'תל ליטווינסקי' – תל השומר, שהפך לבית החולים הגדול בארץ, ושנקרא היום על שמו, 'המרכז הרפואי ע"ש חיים שיבא'. קופת חולים הוחלשה בעקבות הקמת השירות הרפואי, בעיקר משום שרבים מרופאיה התנדבו או גויסו לצבא. אחרי המלחמה ביקש בן-גוריון להקים שירות בריאות ממלכתי והציע לסורוקה לנהלו. אך סורוקה, שנתר נאמן להסתדרות ולא לממשלה,

רופאים ולא בידי מנהלים ועסקנים פוליטיים; באותה תקופה חייבים היו רופאי קופת חולים לקבל כשבועים עד שמונים חולים ביום עבודה, ועבדו בפיקוח מרכזי ביורוקרטי, לא רפואי. השניים גרסו גם שבתי החולים צריכים להיות מוסדות גדולים ובהם צוות מומחים רחב, שיעסקו גם במחקר, כדי להיות מרכזים מודרניים לשירותי רפואה מגוונים. מנגד ראשי קופת חולים שמו דגש על שירותי רפואה בקהילה ועל בתי חולים קטנים לפי הצורך כחלק מרשת הביטחון הסוציאלי של העובדים.

הממסד של קופת חולים התנגד לגיוסם של רופאי הקופה לצבא הבריטי. אולם בשנת 1948 לא יכלה הקופה להתמודד עם הצרכים הדחופים העצומים של המלחמה. בן-גוריון, בהמלצתו של שיבא, הקים את השירות הרפואי (שהפך

אחות מזריקה
חיסון נגד מחלת
שיתוק ילדים,
שנות החמישים

והפך לבעלים של מחצית ממיטות האשפוז בארץ. עם העליות ההמוניות, החל משנת 1949, הרחיבה קופת חולים את שירותיה בהרבה, בתמיכת משרד הבריאות, אף ששרר מתח תמידי בין שני הגופים הללו. הקופה המשיכה לפתח שירותים לאזורי ההתיישבות החדשים, במיוחד בנגב. היא הקימה בבאר-שבע את בית החולים המרכזי בנגב – שנקרא היום על שמו של סורוקה – בתמיכתו של שר הבריאות מטעם מפ"ם ישראל ברזילי ולמרות התנגדותו של בן-גוריון. שוורץ מתארת בפרוטרוט את הגורמים במפלגות הפועלים, בהסתדרות ובקופת חולים

סירב גם הפעם. הצטרפותה של קופת חולים לשירות הבריאות הממלכתי הייתה פוגעת בעצמאותה ופוגעת בהסתדרות, ולכן דחו ראשי קופת חולים את הרעיון, וסירובו של סורוקה הכשיל במידה רבה את התכנית להקמת השירות, שמיומשה היה תלוי בשיתוף פעולה של קופת חולים. התנגדות קופת חולים הייתה אחת הסיבות גם לדחיית החקיקה של חוק ביטוח בריאות ממלכתי עד שנת 1995, לאחר שבשנת 1993 הופרדה קופת חולים מההסתדרות. אחרי מלחמת העצמאות רכש משרד הבריאות החדש, שמנכ"לו הראשון היה שיבא, את כל בתי החולים הצבאיים

בכותרת המשנה. 'הדסה', משרד הבריאות וקופות חולים אחרות נזכרים בספר רק בהקשר של השפעת פעולותיהם על המדיניות ועל הכלכלה של 'קופת חולים הכללית'. כותרת מוצלחת יותר לספר הייתה 'פוליטיקה ופיתוחה של קופת חולים הכללית 1948-1960'. התמונה בשער הספר, תמונת עולה המרוסס בדי־די־טי, אינה רלוונטית לתוכן הספר. למרות ביקורת זו, שוורץ כתבה תיאור מעניין ומפורט של המאבקים האישיים והפוליטיים בין המפלגות בנושאי הבריאות ושל היחסים המורכבים בין קופת חולים להסתדרות ובינן ובין הממשלה בשנות המדינה הראשונות. מחקרה מוכיחים שגם כאן, ואולי במיוחד כאן, בריאות היא פוליטיקה!

שפעלו בזירת שירותי הרפואה, את דעותיהם ואת מעשיהם בניסיון לקדם או לעצור את התפתחותה של קופת חולים. קוראים הנמשכים לכותרת הספר, 'בריאות וציונות', עשויים לצפות למצוא בו עיסוק בבעיות הגדולות והקטנות של בריאות הציבור שליוו את המדינה בשנותיה הראשונות, כמו הדברת המלריה, התמודדות עם התפרצויות של מחלת שיתוק הילדים – תחומים שמשרד הבריאות מילא בהם תפקיד מרכזי – המאבק בשחפת ובמחלות נוספות בקרב העולים ועוד. אולם נושאים אלה כמעט אינם מוזכרים בספר. עיקרו היסטוריה מפורטת של קופת חולים של ההסתדרות בשנות המדינה הראשונות ולא היסטוריה של מערכת הבריאות הישראלית ככתוב